

ZOLTÁN nem BATEMAN

Kötter Tamás, akár egy pszichológus, mélyre ás legújabb hőse, Zoltán lelkében, hogy megfejtse, vagy legalábbis érzékeltesse, hol bicsaklott meg annak élete. Merthogy a szerző idén tavasszal megjelent *Nem kijárat – Apró hazugságok egy férfi életéből* című novelláskötete – mely akár regénynek is tekinthető – arra keresi a választ, miért is olyan boldogtalanok azok a jogászok, üzlet- és pénzemberek, akik a kilencvenes években még nagy álmokkal vágtak neki karrierjüknek, hogy az ezredfordulót követően meglett családapaként vagy elvált férfiként válságba hulljanak.

Ha valaki, akkor Kötter ismeri ezt a világot, hiszen maga is jogi pályán mozog, és 2013 óta több kötetben mutatta be az üzleti és jogi élet szereplőit. Kérdés persze, hogy az immár ötödik, hasonló tematikájú könyve milyen új szempontból közelít a kérdéshez. Kötter ezúttal ugyanis szélesebb történeti perspektívából mutatja be hőseit, kezdve a történetet a Kádár-kortól egészen napjainkig, miközben „kutat” az okok után, vagyis próbálja felfejteni azt a folyamatot, mely napjaink lelki válságához vezetett.

A *Nem kijárat* egészen a nyolcvanas évekig nyúl vissza, majd hol a kilencvenes évekbe, hol az ezredforduló utáni Magyarország valóságába kalauzol el, miközben egy-egy anekdota kapcsán szó esik a Horthy-korszakról és szűkebb értelemben a második világháborúról is. Persze utóbbi narratív megoldás nem jelenti azt, hogy Kötter a főhős életútjának minden egyes történése között ok-okozati összefüggéseket keres, hanem csak bemutatja azokat, hogy a beszédes karakterek és a köztük feszülő szituációk alapján az olvasó maga vonja le a következtetéseket. S bár ezen ötlet alapvetően működik, az egyes fejezeteken belül mégis olykor redundánssá válnak a jelenetek, mivel az elnyújtott dialógusok és a szereplőknek a szituációkhoz fűzött magyarázatai fékezik a kötet dinamikáját. Zoltán ráadásul pár helyütt evidenciákat állapít

Kötter Tamás: *Nem kijárat – Apró hazugságok egy férfi életéből*, Kalligram, 2019.

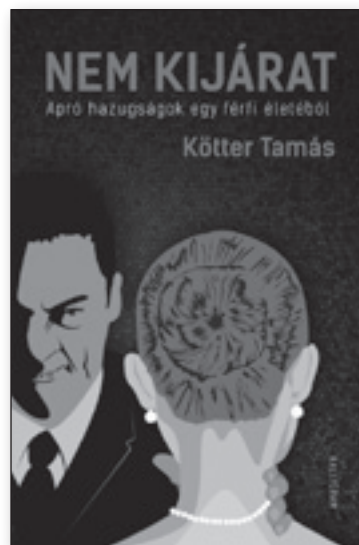
meg: a tizenéves lányokról például elmondja, hogy nem érdeklődnek a földönkívüli lények iránt, viszont a divat, a slágerek és a szórakozás lekötik őket. A *Pokolba vezető út* című novellában pedig négy oldalon át beszél az alkoholizmusban elhunyt Rezső bácsiról, majd hirtelen új történetbe kezd egy Márton nevű férfiről.

A kötet visszatérő gondolata, hogy ha valaki sikeres akar lenni, annak előbb-utóbb fel kell hagynia az erkölcsi szabályokkal, és részt kell vennie a hatalmi játszmákban. Erre döbben rá idővel a főhős is, hiszen fiatalkorától kezdve azt tapasztalja, hogy az életben mindig az autoriter figurák járnak jól – ha más nem, hát ideiglenesen. Rögtön az első fejezetben találkozunk egy ilyen alakkal, a balhész szomszédval, Böszmével, akit a gyerek Zoltán csodál szókimondásáért, és hősként tisztel, amiért képes volt összeverekedni a kocsmában három férfivel. Az *51-es körzet* című írásban már a csajozás kapcsán említi a főhős, hogy a gimnázium legjobb nőit is mindig a felsősök, az idősebb pasik szedik fel, és a Főiskola nevű diszkóban is pont egy ilyen birkózó sráctól kell tartania, nehogy az lecsapja kezéről az aktuális szerelmét. Az egyetemi évek is ezt a tapasztalatot erősítik: mikor Zoltán meglátogatja a rózsadombi villában lakó barátját, meglepődve konstatálja, hogy az egy punk sráccal kavargó, aki amúgy maga is a Rózsadombon lakik, a szülei gazdagok, és a Képzőművészeti Főiskolára jár.

A kötetben az üzleti és a jogi szféra szereplőinek feltűnésével párhuzamosan a Zoltán által megismert világ is egyre tágul. Ebből a szempontból lényeges a címében is sokat sejtető *A pokolba vezető út* és a *Szabadíts meg a gonosztól* című fejezetek. Az előbbiben

a már egyetemista Zoltán szomszédja, Márton bácsi azért járkal át a srác otthonába, hogy annak videójátékját nézhesse a pornókazettáit, utóbbi fejezetben pedig Zoltán kezdő jogászként egy olyan pesti céghez kerül, melynek főnöke és testvére egy esti bulizás során a főhős szemé láttára veretnek meg egy taxist a kocsmában. A fizikai és lelki agresszió a későbbi novellákban is visszatér, Zoltán pedig lassacskán megtanulja, hogy a környezetében senki sem ártatlan, sőt minden kolléga, ismerős és ismeretlen titkot cipel magával, melyhez ő mint külső szemlélő csendben és figyelmesen asszisztál.

A kötet tehát számos alakot felsorakoztat, azonban azok az esetek többségében sematikus kerületbe kerülnek bemutatásra. Zoltán egyes ellenfeleiről vagy főnökeiről így legfeljebb annyit tudhatunk meg, hogy milyen szabású öltönyt, cipőt, italt vagy nőt szeretnek. A hölgyek esetében ugyanez a helyzet, bár van olyan novella is, melyben beleláthatunk Zoltán egy-egy barátnőjébe a lelkébe.

A *Nem kijárat* amellett, hogy bemutatja Zoltán életének meghatározó történéseit, időnként kitekint a politikában vagy a gazdaságban bekövetkező fordulatokra, vagy egy-egy szereplő életútján keresztül utal azokra. Helyenként a leírás azonban olyan, mint egy szócikkben, például az *Urs* című novellában: „Az ingatlanbuborék, amely aztán 2008-ban hirtelen kipukkadt, látványosan hízott, a kormányok biza-

kodók voltak, a kötvénypiac szárnyalt, a nemzetközi elemzők töretlen növekedést jósltak az egész világnak, Kína és az Egyesült Államok tovább barátkozott.” Ezekre a tényekre azonban nincs szükség, hiszen Kötter egy-egy humoros szituációval amúgy is érzékelteti az éppen zajló piacgazdasági folyamatokat: ugyanebben a novellában például a munkanélkülivé vált Zoltán a feleségének és egy volt kollégájának azt hazudja, hogy Bukarestben vállalt munkát, miközben visszaköltözik édesanyjának Batthyány utcai lakásába, ahol esténként egy Romániáról szóló útikönyvből olvassa el, hogy mi található az új „munkahely” közelében. De ugyancsak ötletes az *Egy sziget lehetetlensége* című történet, melyben egy Szabolcs nevű férfi a Zoltán cége által kiadott albéreletekbe visz fel a netről megismert diáklányokat, de mikor beüt a válság, a szokásáról le kell mondania. A kötet legjobb részei pont ezek az abszurd történetek lesznek, melyek Zoltán életében az ezredforduló után kezdenek egyre furcsábbá válni. Kötter ezekben a novellákban nemcsak az egyes szereplőket karikírozza el, de némileg a tempón is gyorsít, így érzékeltetve a főszereplő körül az egyre féktelenebb és abszurdabbá váló valóságot.

Ahogy azt már Kötternél megszokhattuk, a *Nem kijárat*ban is sorjáznak a popkulturális utalások, melyek mindig egy-egy évtizedet jelölnek. A nyolcvanas évekből feltűnik például a ka-

zettás magnó, a Duran Duran frizura, a tépőzárás Puma cipők, az Alphaville együttes kultikus slágere, a *Forever Young*, a Sex Pistolstól a *Holidays in the Sun*, míg a kilencvenes évekből a *Bravo Magazin* és a bandaháborúkról szóló *Mindenki a napra tör* című film. De Kötter ugyancsak szívesen utal egyik kedvenc írójának, Michel Houellebecqnek az *Egy sziget lehetősége* című regényére, míg a kötet *Nem kijárat* címe egyenes célzás Bret Easton Ellis kultikus *Amerikai psycho* című bestsellerére. Az utalások közül kiemelendő a *Csillogok háborúja*-filmsorozat, melynek Kötter egy egész fejezetet szentel, de ez egyben a regény egyik gyenge pontja lesz. Ebben a novellában ugyanis Zoltánról megtudjuk, hogy *Star Wars*-rajongó, sőt, minden ismerősét egy-egy *Star Wars*-karakterrel nevezte el, amivel önmagában semmi gond nem lenne, de a későbbiekben ezen fura szokása egyetlen másik novellában sem kap szerepet, legfeljebb a főhős megjegyzi a SW-rajongók közkedvelt, de már untig ismételt mondatát, miszerint „az Erő velem van”. Ugyanezen epizódban ráadásul Zoltán hirtelen vígjátéki figurává válik: egy bulijelenetben a *Star Wars*-filmekből ismert kézmozdulattal imitálja a misztikus Erő használatát, mely a korábbi és későbbi fejezetekben megismert Zoltán-képhez egyáltalán nem passzol. Bár a kötetnek ez a problémája elhanyagolható lenne, de épp a *Nem kijárat* záró, borús hangulatú fejezetében tér vissza a *Star Wars*-motívum, mellyel

a szerző jelzi, hogy Zoltán idővel olyan érzéketlenné vált, mint Darth Vader, az űrepszó nagyura. Másrészt ezt a poént, narratív megoldást már 2012-ben ellőtte Cserna-Szabó András a *Jolán* című novellájában, melyben a falu kocsmáros a törzsvendégeit a legfontosabb *Star Wars*-karakterekről.

És ha már kulturális utalások, külön érdemes kitérni a címre, amely nemcsak hogy az *Amerikai psycho* című regényhez kötődik, de annak egész pontosan az ikonikus zárómondata. Adja hát magát a kérdés: miben hasonlít a *Nem kijárat* Zoltán nevű főhőse Bret Easton Ellis kultikus yuppie figurájához, Patrick Batemanhez? Leszámítva azt, hogy mindketten a pénzügyi világban mozognak, elegáns és drága ruhákban járnak, valamint szeretnének minél több nőt megszerezni, első látásra nem sok. Ellis figurája ugyanis egy rémalak, egy lelketlen gyilkológép, aki sorra gyűjti áldozatait, legyen az egy prostituált, vagy bármelyik kollégája, aki az útját állja a hatalmi hierarchiában. Vele ellentétben Kötter hőse nemcsak házias életet él, de két kamaszlánya is van, a kötet végén pedig a családdal Budapestről kertvárosba költözik. Zoltán élete így idővel megszokottá és kiszámíthatóvá válik, mely arra sarkalja, hogy egy kollégájával ismét belevesse magát a budapesti éjszakába, de az ártatlannak ígérkező kaland tragédiába fullad, Zoltán végzetes bünt követ el. Ebből a szempontból ugyan Kötter alakja hasonlatossá válik Batemanéhez, de amerikai társához képest alakja mégis szürke marad. Hasonlóan gondolkodik róla az említett kolléga is, akivel elindulnak kalandozni az utolsó fejezetben: „Tamás most már kínosnak és kisszerűnek látta a barátja hódításait, és középszerűnek a bennük szereplő nőket”. Az utolsó jelenetben bekövetkező tragédiával azonban Kötter metaforikusan is jelzi, hogy a Kelet-Európába beköszöntő kapitalizmus, akárcsak annak eredeti, amerikai változata, ha már beszipantotta az embert, abból bizony nincs menekvés. ■ ■ ■

■ **P. Szabó Dénes** (Budapest, 1985): prózaíró, kulturális újságíró, az ELTE Szociológia Doktori Iskola doktorjelöltje. A kortárs magyar filmek társadalmi vonatkozásait kutatja.